

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

У статті висвітлено ефективність Європейського суду з прав людини як основного міжнародно-правового механізму захисту прав людини на теренах Європи; досліджено наглядову роль Комітету Міністрів Ради Європи в механізмі захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод; приділено увагу проблемам, що виникають при виконанні рішень ЄСПЛ проти України.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, принцип субсидіарності, Комітет Міністрів Ради Європи, нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, проблеми виконання рішень Європейського суду з прав людини проти України.

Серед усіх міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, доступних на теренах Європи, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) справді можна вважати найефективнішим засобом захисту прав та свобод людини. По-перше, його рішення, на відміну від рішень інших інституційних механізмів, доступних країнам Європи, мають зобов'язальний характер, тобто є обов'язковими до виконання державами-членами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ)) [1]. По-друге, Європейський суд з прав людини здатний до змін відповідно до потреб міжнародної спільноти та викликів, що вона перед ним ставить. Так, наприклад, у відповідь на перенавантаження Суду великою кількістю заяв Рада Європи здійснила реформування Суду, прийнявши в 2004 р. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Цей Протокол, зокрема:

– уповноважив суддю одноособово вирішувати питання щодо прийнятності заяви та, в разі наявності на те підстав, визнавати заяви неприйнятними [2];

– розширив повноваження комітетів, уповноваживши їх постановляти рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду [2];

– розширив наглядові повноваження Комітету Міністрів Ради Європи і уповноважив його звертатись до Суду з метою отримання відповідного роз'яснення в разі, коли він вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення

ускладнений проблемою його тлумачення, а також – звертатися до Суду з питанням про додержання державою, яка відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, свого зобов'язання. В останньому випадку, якщо Суд встановлює порушення державою свого обов'язку виконувати рішення суду, в яких вона є стороною, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких потрібно вжити [2].

У 2013 р. Рада Європи прийняла два додаткові протоколи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Протокол № 15 та Протокол № 16. Останній дозволив вищим судовим органам держав-членів звертатись до суду за отриманням консультативних висновків щодо принципів, покладених в основу тлумачення або застосування прав і свобод, визначених у Конвенції [3]. Таким чином, на нашу думку, Рада Європи намагається підкреслити свою субсидіарність відносно національних правових систем шляхом стимулювання належного суддівства на рівні самої держави.

Подолавши рубіж століть, Європейський суд з прав людини ввібрав у себе багато нововведень та змін, які були необхідною відповіддю всезростаючій кількості заяв, поданих до Європейського суду з прав людини [4]. Той факт, що дедалі більше людей звертаються до Європейського суду з прав людини, свідчить про те, що він є ефективним механізмом захисту їхніх прав та свобод. Однак Європейський суд з прав людини є наддержавним механізмом захисту прав людини: його можливості обмежені його повноваженнями, широта яких викладена із врахуванням

поваги до суверенітету держав-членів, які добровільно взяли на себе зобов'язання виконувати рішення Суду, в яких вони є сторонами. З огляду на це, ефективність механізму правового захисту, створеного Європейською конвенцією з прав людини, залежить не лише від ефективності діяльності Суду, але й від того, наскільки сумлінно держави виконують його рішення. І лише сукупність цих двох факторів має своїм наслідком забезпечення прав людини та основоположних свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Виконання рішень Європейського суду з прав людини є необхідною умовою ефективності його діяльності, адже без здійснення державою заходів, спрямованих на виконання рішення ЄСПЛ, констатоване порушення та заходи щодо його усунення та відшкодування завданої ним шкоди залишаються на папері. Стаття 46 Європейської конвенції з прав людини говорить, що держави зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами [1]. Однак збільшення кількості «клонових» заяв, поданих до Європейського суду з прав людини проти певної держави, свідчить про те, що виконання рішень Суду в частині усунення констатованої в рішенні структурної проблеми є недосконалим [5, с. 11].

Як підтверджує історія, держави не завжди сумлінно ставляться до взятих на себе згідно з міжнародним правом зобов'язань, тому дуже важливо, щоб існували контрольні-наглядові механізми, покликані підвищити ефективність виконання державами взятих на себе зобов'язань. У механізмі захисту прав і свобод людини, створеному Європейською конвенцією з прав людини, відповідна роль належить Комітету Міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ). Саме цей орган, відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, здійснює нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини [1]. Комітет Міністрів здійснює нагляд за виконанням рішення шляхом комунікації з урядом відповідної держави. Так, орган, що відповідає за співпрацю з Європейським судом з прав людини – в Україні це Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини при Міністерстві юстиції України, – має регулярно комунікувати з КМ РЄ та надавати йому інформацію про заходи, які держава планує вжити, та заходи, що були вжиті нею на виконання того чи іншого рішення Суду [6]. При цьому перше інформування про заходи, спрямовані на виконання певного

конкретного рішення, та стан їх реалізації має бути здійснене щонайшвидше після набуття рішенням статусу остаточного, але не пізніше шести місяців з цього моменту [7].

Система нагляду КМ РЄ за виконанням державою рішень, винесених Судом проти неї, базується на принципі субсидіарності виконання, відповідно до якого саме держава має переконати КМ РЄ у тому, що вона вживає на виконання рішення всіх необхідних заходів як індивідуального, так і, в разі потреби, загального характеру, себто має переконати КМ РЄ в ефективному виконанні рішення як такого [7]. Адже тільки у випадку, коли виконання рішення буде повним та ефективним, Комітет Міністрів знімає його з контролю, постановивши про це відповідне рішення.

У разі, коли КМ РЄ сумнівається в ефективності здійснення державою дій, спрямованих на виконання рішення Суду: коли держава не надає інформації щодо виплати заявнику справедливої сатисфакції, присудженої Судом, чи виконання щодо нього інших заходів індивідуального характеру, або ж у випадку, коли держава не в змозі надати інформацію про застосування заходів загального характеру, спрямованих на виправлення системної проблеми, в таких випадках розгляд виконання цієї справи може бути винесений Комітетом Міністрів Ради Європи на його спеціальні засідання (слухання), присвячені розгляду стану виконання рішень ЄСПЛ [6]. Такі засідання мають проводитись Комітетом Міністрів не рідше чотирьох разів на рік [7].

Стаття 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить повноваження Комітету Міністрів звертатись до Суду з метою отримання відповідного роз'яснення в разі, коли КМ РЄ вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою його тлумачення, а також повноваження звернутися до Суду з питанням про додержання державою, яка відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, свого зобов'язання. В останньому випадку, якщо Суд встановлює порушення державою свого обов'язку виконувати рішення суду, в яких вона є стороною, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких потрібно вжити [1].

Однак, незважаючи на вельми широкі наглядові повноваження Комітету Міністрів Ради Європи, стан з виконанням рішень ЄСПЛ в Україні залишається невтішним. По-перше, мають місце численні затримки з виплатою заявникам присуджених судом справедливих сатисфакцій [8].

По-друге, на сьогодні в Україні залишаються невирішеними низка системних проблем, які призводять до збільшення «клонових» заяв, поданих до Європейського суду проти України. Серед таких проблем: невиконання або тривале виконання рішень національних судів та відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту відносно цього, неналежні умови тримання осіб під вартою, неналежні умови ув'язнення, а також неналежне поведіння з боку представників держави та відсутність ефективного розслідування у зв'язку з цим, тривале провадження досудового розгляду в кримінальних справах та тривалий розгляд справ судами [9] тощо.

Таким чином, виконання рішень Європейського суду з прав людини вимагає від України не лише наявності в Державному бюджеті коштів для виплати заявникам присудженого Судом відшкодування, але й проведення ґрунтовних реформ з метою виправлення тих системних проблем, що являють собою джерела порушення прав людини в Україні. На жаль, наглядові функції Комітету Міністрів Ради Європи не стимулюють Україну до належного й повного виконання рішень Європейського суду з прав людини, що свідчить також і про те, що нинішніх повноважень Комітету Міністрів недостатньо для підвищення ефективності виконання державами рішень ЄСПЛ.

Список літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрана.
2. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції, ратифікований Законом № 3435-IV від 09.02.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_527. – Назва з екрана.
3. Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Electronic resource]. – Mode of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/214.htm>. – Title from the screen.
4. ECHR – Analysis of statistics 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2014_ENG.pdf. – Title from the screen.
5. 6th Annual Report of the Committee of Ministers 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2012_en.pdf. – Title from the screen.
6. Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=999329>. – Title from the screen.
7. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights: implementation of the Interlaken Action Plan – Outstanding issues concerning the practical modalities of implementation of the new twin track supervision system [Electronic resource] // CM/Inf/DH(2010)45 final 7 December 2010. – Mode of access: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec\(2010\)1100e&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec(2010)1100e&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864). – Title from the screen.
8. Just Satisfaction [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Themes/Satisfaction_equitable/Introduction/SE_EN.asp. – Title from the screen.
9. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/9329>. – Назва з екрана.

M. Matiashova

EFFECTIVENESS OF THE MECHANISM OF THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS UNDER THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

This article deals with the effectiveness of the European Court of Human Rights as the main international legal mechanism of the protection of human rights in Europe. The author investigates supervisory role of the Committee of Ministers of the Council of Europe under the European Convention on Human Rights and illustrates problems arising from the implementation of the judgments of the ECHR against Ukraine.

Keywords: European Court of Human Rights, the principle of subsidiarity, the Committee of Ministers of the Council of Europe, supervision of the execution of the judgments of the European Court of Human Rights, problems of implementation of the judgments of the European Court of Human Rights against Ukraine.

Матеріал надійшов 13.03.2015